

Doktorandusz tanulmányok 5.

A SOKOLDALÚSÁG OKÁN

*Doktorandusz tanulmányok a Pázmány
jogászképzésének 25. tanévében*

Szerkesztette:
BÁNDI GYULA

PÁZMÁNY PRESS

A sokoldalúság okán

Doktorandusz tanulmányok a Pázmány jogászképzésének 25. tanévében

A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KARÁNAK
KÖNYVEI

DOKTORANDUSZ TANULMÁNYOK 5.
Sorozatszerkesztő: *Bándi Gyula*

A SOKOLDALÚSÁG OKÁN
*Doktorandusz tanulmányok a Pázmány
jogászképzésének 25. tanévében*

Szerkesztette:
BÁNDI GYULA

PÁZMÁNY PRESS
Budapest
2020

© Szerkesztő, szerzők, 2020
© PPKE JÁK, 2020

ISSN 2064-4078

ISBN 978-963-308-390-1 (online, pdf)

Kiadja: a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kara
1088 Budapest, Szentkirályi u. 28–30.
www.jak.ppke.hu

Felelős kiadó: Dr. Szabó István dékán

Szerkesztés, tördelés: Szakaliné Szeder Andrea

A kötet csak elektronikus formában (letölthető pdf-állomány) jelent meg.

TARTALOM

Előszó	7
BENDA Vivien Az elmúlt 25 év soft law tartalmú dokumentumai a nemzetközi környezetjog terén	9
CSAPUCHA Bernadett A kiskorúak fokozott büntetőjogi védelmének megteremtése érdekében tett jogalkotói törekvések	25
DRÓCSA Izabella „Bűncselekményt [...] vélt hazafiságból sem szabad elkövetni.” Az októbrista miniszterek nemzetragalmazási perei	33
GYULAY Dániel Gondolatok a becsületsértés szabálysértési alakzatáról	57
KOVÁCS Krisztián A magyar fizetéseképtelenségi jog története a rendszerváltástól napjainkig	69
LIKTOR Zoltán Attila „Hat menyegző, négy testamentum” – A Habsburg-ház „osztrák” és „spanyol” ágának „egysége” a 16–17. században a spanyol királyok házasságpolitikája és végrendelete tükrében	83
MANHERTZ Tamás István Az alkotmányos büntetőjog fogalmának alakulása az alkotmánybíróság határozataiban	101
NECZ Dániel Az újságírói adatkezelés negyed évszázada és eljövendő kihívásai	117

SZIGETI Imola	
A beismerés jelentősége az eljárás gyorsításának körében, különös tekintettel az egyezségre és az előkészítő ülésre	135
SZITA Natasa	
A felmondás szabályozása az elmúlt 30 évben – Különös tekintettel a munkáltató működésével összefüggő indokra.....	145
VÉGER Alexandra	
Az elítélt alapjogainak megjelenése a büntetés-végrehajtásban.....	163

„HAT MENYEGZŐ, NÉGY TESTAMENTUM”

A Habsburg-ház „osztrák” és „spanyol” ágának „egysége” a 16–17. században a spanyol királyok házasságpolitikája és végrendelete tükrében

LIKTOR Zoltán Attila

„Para que el cercano
parantesco se estreche
con nueva afinidad entre
su Cesarea Magestad y
su Real Magestad de las
Espanñas”

(1647)

1. Bevezető

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jogi Kara alapításának 25. évfordulóján gyóni Zlinszky János professzorra is emlékezünk. Az utolsó évfolyamok egyike voltunk, akinek még megadatott, hogy karalapító dékánunktól tanulhattunk. Jól emlékszem, amikor úgy fogalmazott egyik előadásában, hogy a történelemben – és így a jogtörténetben – semmi sem fehér vagy fekete, minden egy kicsit szürke. Így van ez kétségtelenül magukkal a Habsburgokkal is, akik 2018-ban ünnepelték a nagy dinasztialapító születésének 800. évfordulóját. A Habsburg-kutatás virágkorát éli, a korszakkal foglalkozó nemzetközi jogtörténetírásban (is) bevett „dogma”, hogy a Habsburg-ház a 16. század elején/közepén kettévált egy ún. „spanyol” és egy ún. „osztrák” ágra, de többek között Korpás Zoltán, Martí Tibor és Monostori Tibor hívják fel a figyelmet, hogy érdemes a kor-

szakot az egész uralkodócsalád vonatkozásában vizsgálni.¹ Lehet-e árnyalni a jog látószögéből legrelevánsabb spanyol források (házassági- és öröklési szerződések, uralkodói végrendeletek) ismeretében ezt az éles szétválasztást? A Károlytól leszármazó ág bírta a Katolikus Királyok örökségét – le kell szögezni, hogy mai értelemben vett Spanyolország nem létezett, leginkább a *Monarquía Católica* az a meghatározás, amely ismert és használatos az irodalomban –, míg a Ferdinándtól való ág az 1526 után kialakuló Habsburg Monarchiát, benne a Magyar Királysággal.² Meglátásom szerint – még ha technikailag meg is osztoztak a „birtokokon”, a valóságban – a dinasztia „két ága” a diplomáciai³ valamint a dinasztikus-családi⁴ kapcsolatok tükrében sem kulturálisan,⁵ sem politikailag,⁶ sem vérségileg, sem jogilag nem távolodott el egymástól a 16–17. század során. Amely utóbbi alatt nem azt értem, hogy akár a *Monarquía Católica* akár a Habsburg Monarchia ne lett volna önálló

¹ KORPÁS Zoltán: *V. Károly és Magyarország (1526–1538)*. Budapest, Századvég, 2008.; MARTÍ Tibor – MONOSTORI Tibor: Olivares gróf-herceg külpolitikai koncepciója és Pázmány Péter 1632. évi római követségének előzményei (1629–1632). *Történelmi Szemle*, 51. évf., 2009/2. 275–294.; MONOSTORI Tibor: A Magyar Királyság helye az Ausztriai Ház országai között az európai spanyol hegemonia korában (1558–1648). *Századok*, 143. évf., 2009/5. 1023–1062.

² PÁLFFY Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Budapest, MTA BTK TTI, 2015.

³ KORPÁS Zoltán: I. Ferdinánd levelezése V. Károly melletti követével Juan Alonso de Gámmal (1542–1556). *Fons*, XVI. évf., 2009/2. 249–306.; Rubén GONZÁLEZ CUERVA: La mediación entre las dos cortes de la Casa de Austria. Baltasar de Zúñiga. In: José MARTÍNEZ MILLÁN – Rubén GONZÁLEZ CUERVA (ed.): *La Dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio*. Vol. 1. Madrid, Polifemo, 2011. 479–506., Alfredo ALVAR EZQUERRA: *El embajador imperial Hans Khevenhüller (1538–1606) en España*. Madrid, Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado, 2015.; Andrea Sommer-Boethis: Las relaciones dinásticas y culturales entre los dos linajes de la Casa de Austria y su incidencia en la obra de Velázquez. In: Javier Portús Pérez: *Velázquez y la familia de Felipe IV, (1650–1680)*. Madrid, Museo Nacional de Prado, 2013. 61–73.

⁴ Bécs és Madrid között a dinasztia tagjainak portréit rendre megküldték a másik udvarba, ld. Gemma COBO DELGADO: Entre Viena y Madrid: Intercambios de retratos en la familia Habsburgo durante el siglo XVII. *BSAA arte*, LXXXII. (2016) 143–166.; Beatrix BASTL – José Luis COLOMER: Dos infantas españolas en la corte imperial. In: José Luis COLOMER – Amalia DESCALZO: *Vestir a la española en las cortes europeas (siglos XVI y XVII)*. Madrid, Centro de Estudios Europa Hispánica, 2014/2. 137–172.

⁵ Jeroen DUINDAM: El legado borgoñón en la vida cortesana de los Habsburgo austriacos. In: Krista de Jonge – Bernardo José García García – Alicia Esteban Estríngana (ed.): *El legado de Borgoña. Fiesta y ceremonia cortesana en la Europa de los Austrias (1454–1648)*. Madrid, Fundación Carlos de Amberes: Marcial Pons, Ediciones de Historia, 2010. 35–58.

⁶ Magdalena S. SÁNCHEZ: Los vínculos de sangre: La Emperatriz María, Felipe II y las relaciones entre España y Europa Central. In: José MARTINEZ MILLÁN (ed.): *Felipe II (1527–1598). Europa y la Monarquía Católica*. Madrid, Parteluz, 1998. 777–793.; Rubén GONZÁLEZ CUERVA: Mi mayor embajadora: la Emperatriz María Ana de Austria, agente española en Viena. *Manuscripts (Revista d’història moderna)*, Vol. 38. (2018) 91–108.

entitás, hanem a család egységét. Igaz, hogy közjogilag/ nemzetközi jogilag a császár, mint a keresztény világ világi feje felette állott a spanyol uralkodónak, de magánjogilag a család feje a *senior* ág mindenkori uralkodója volt, azaz a spanyol király, az Aranygyapjas rend nagymesteri tiszte is őt illette, ráadásul a korabeli családi szerződésekben is mindig a *toda la Casa de Austria* szerepel, nem beszélnek küln „osztrák ágról”. Emellett Ferdinánd fiága vagy annak egy része mint lehetséges örökös szerepelt végig a korszakban a spanyol uralkodók végrendeletében. Még akkor is megvolt ez az egység/együttműködés, ha voltak komoly nézeteltérések, surlódások, érdekütközések Madrid és Bécs között a majdnem két évszázad során. A dinasztia „két ága” közötti összeköttetésre a nemzetközi történetírásban egyre több figyelem fordul.⁷ E tanulmányban a Habsburg-ház egységet/összetartozását jogi látószögből vizsgálom négy (spanyol) Habsburg uralkodó – V. Károly császár-király (1516/1519–1556) II. Fülöp (1556–1598) III. Fülöp (1598–1621) és IV. Fülöp (1621–1665) – házasságpolitikája és végrendelete olvasatában.⁸ A dinasztia „két ága” – azaz a főhercegek és az infánsnők valamint az infánsok és a főhercegnők – között a tárgyalt korszakban hét frigy kötött. Ez a mindvégig fenntartott szoros vérségi kapcsolat főként a bécsi és a madridi Habsburgok szövetségét – „para que el cercano parantesco se estreche con nueva afinidad entre su Cesarea Magestad y su Real Magestad de las Españas”⁹ – volt hivatva szolgálni, és nem utolsó sorban az örökösödést arra az esetre, ha a „spanyol (fi)ág” kihalna, akkor a nőági leszármazáson át a másik „ág” annak örökébe léphessen. Ezt támasztják alá a „spanyol ágban” kelt házassági szerződések, a házasságpolitika és az uralkodók – az egyetlen kivétel itt II. Károly (†1700) – végrendeletei, amelyek az „egységes/összetartozó Ház” koncepció mellett talán legerősebb, kézzel fogható érvek. A házasságpolitika szoros összefüggésben volt a gyermekáldás alakulásával és spanyol trónörök-lési renddel, amely utóbbinak rövid vázolója szükséges ahhoz, hogy megértsük

⁷ Budapesten 2016-ban rendezték meg első alkalommal a spanyol–magyar történésztalálkozót, amely kifejezetten a 16–17. századi kapcsolatokkal foglalkozott <https://tti.btk.mta.hu/lendulet/szent-korona/2204-beszamolo-a-spanyol-magyar-tortenezskonferenciarol-2.html> (2019. 10. 14.).

⁸ II. Károly (utolsó) végrendelete már a 18. században (1700) kelt, és elsősorban a francia Bourbon hercegek javára szól.

⁹ Antonio MARÍN – Diego Miguel de PERALTA – Juan de ZÚÑIGA (coord.): *Coleccion de los Tratados de Paz, Alianza, Neutralidad, Garantia, Proteccion, Treuga, Mediacion, Acesion, Reglamento de Limites, Comercio Navegacion, etc. hechos por los Pueblos, Reyes, y Principes de España*. Madrid, 1751. A sorozatot 1727–1756 közötti években jelentették meg, a cím ugyanaz, csak a kiadás évszáma változik, [a továbbiakban: *CDTDP*.] Reynado de Phelipe IV. Parte VII. Matrimonio de la Infanta Doña Margarita Teresa con el Emperador Leopoldo I de Austria (1663). 620–627.

az uralkodók házasságpolitikája mögött meghúzódó jogi természetű okokat. A dolgozatban nem tárgyalom a királyok által kötött házasságokat, csupán a leánygyermekük egy részének (első- és esetleg másodszülöttek) kiházását, annyit azonban szükséges megjegyezni, hogy az uralkodók is a politikai realitás mentén léptek frigyre. Beszédes – és ez is a dinasztikus együttműködést/egységet valló elméletet erősítő érv –, hogy az öt Habsburg király közül háromnak is volt Habsburg főhercegnő a hitvese a tárgyalt időszak folyamán. Míg Károly császár- király portugál hercegnőt,¹⁰ addig II. Fülöp portugál,¹¹ angol,¹² francia¹³ és végül osztrák¹⁴ hercegnőt is feleségül vett. III. Fülöp osztrák,¹⁵ IV. Fülöp francia¹⁶ és osztrák,¹⁷ II. Károly francia majd bajor hercegnőt¹⁸ választott, ami körülbelül kirajzolja azt az európai politikai koordinátarendszert, amely Madrid 16–17. századi (reál)politikáját – egyébként már a Katolikus Királyok óta¹⁹ – alapvetően behatárolta.

¹⁰ Vítor PINTO: O casamento de D. Isabel de Portugal com o imperador Carlos V. Aspectos diplomáticos, financieros e afectuosos. In: Ana María S. A. Rodríguez – Manuela Santos Silva – Ana Leal de Faria – Leonardo Carvalho-Gonçalves (ed.): *Casamentos da Família Real Portuguesa: Êxitos e fracassos*. Lisboa, Faculdade de Letras da Universidade de Lisboa, Círculo de Leitores, 2018. 199–234. [A továbbiakban: RODRIGUEZ et al.]

¹¹ Núria Silleras Fernández: „Sois a chave que une as duas coroas” as bodas de D. Maria Manuel de Portugal e D. Filipe de Áustria. In: Rodríguez et al. i. m. 235–268.

¹² José Miguel MORALES: El arte al servicio del poder y de la propaganda imperial. La boda del Príncipe Felipe con María Tudor en la Catedral de Winchester y la solemne entrada de la pareja real en Londres. *Potestas*, Vol. 2. (2009) 165–189.

¹³ Joseph Pérez: Isabel de Valois. Felipe II y Francia. In: *La monarquía hispánica Felipe II, un monarca y su época*. Madrid, Sociedad estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 1998. 147–166.

¹⁴ Bianca María LINDORFER: Ana de Austria. La novia de un hijo y esposa de un padre. *Actas de la VIII Reunión Científica de la Fundación Española de Historia Moderna*, Vol. 8. (2004) 411–426.

¹⁵ Johann RAINER: Tú, Austria feliz, cástate. La boda de Margarita princesa de Austria Interior, con el rey Felipe III de España. 1598/99. *Investigaciones históricas*, Vol. 25. (2005) 31–54.

¹⁶ Henar PIZARRO LLORENTE: Isabel de Borbón (1621–1644) una reina con poder. In: María Leticia Sánchez Hernández (ed.): *Mujeres en la Corte de los Austrias: una red social, cultural, religiosa y política*. 2019. 361–390.

¹⁷ María Victoria LÓPEZ-CORDÓN CORTEZO: Mariana de Austria una historia cíclica. In: Sánchez Hernández (ed.) i. m. 391–447.

¹⁸ Laura GARCÍA SÁNCHEZ: María Luisa de Orleans y Mariana de Neoburgo. Las últimas reinas españolas de la casa de Austria. *Historia*, Vol. 16. n. 291. (2000) 22–32.

¹⁹ Enrique CANTERA MONTENEGRO: La política de alianzas matrimoniales de los Reyes Católicos. *Los reinos hispánicos ante la Edad Moderna*, Vol. 1. (1995) 465–502.

2. Spanyol trónöröklési rend és a Habsburg királyok házasságpolitikája a 16. században

Csekey István a századforduló neves jogtörténésze kiváló leírását adta a különböző európai trónbetöltési elveknek. Bár anélkül, hogy nevesítené, rögzíti, hogy a spanyol (trón)öröklési rendszer értelmében a *successio linealis* volt Kasztíliaiban, azon belül is annak egyik altípusa, a *successio cognatica*, amely szerint férfiak és nők is örökölhettek egy ágon és egy fokon belül. *Successio linealis* azaz az utolsó trónbirtokostól (!) számított ágközelség az irányadó, e szerint az első ágat az uralkodótól leszármazó(k), a másodikat a trónbirtokos szülőjétől leszármazó(k) (azaz az uralkodó testvére(i) és azok leszármazói) teszi(k) ki, a harmadikat a trónbirtokos nagyszülőjétől leszármazó(k) (azaz az uralkodó unokatestvére(i) és azok leszármazói) és így tovább.²⁰ Ez párosul ráadásul az elsőszülöttség rendjével, a képviseleti elvvel (az egyenes ági lemenő megelőzi az oldalágot) és a férfi növel szembeni elsőbbségével egy fokon belül. A Habsburgok maguk is ennek köszönhetően léphettek a Katolikus Királyok örökségébe.

A spanyol Habsburgok – éppen az öröklési rendszer okán – úgy alakították a házassági stratégiát az egész tárgyalt időszakban, hogy annak következtében a nőági öröklésen keresztül a bécsi rokonságot „hozhassák helyzetbe” arra az esetre, ha a „spanyol (fi)ág” kihalna. Amíg a 15–16. század fordulóján a házasságok a különböző koronák megszerzését szolgálták, addig a 16. század derekától/második felétől már egyre inkább a megszerzett birtokok megtartásáért folytatott küzdelem eszköze lett. Ennek bizonyítéka, hogy a 16. században az elsőszülött infánsnőket mindig valamely főherceghez adták hozzá. Károly legidősebb leánya, Mária infánsnő (1528–1603) Miksa főherceg, későbbi császár-király (1564–1576) hitvese lett.²¹ II. Fülöp legidősebb leánya, Izabella Klára Eugénia infánsnő (1566–1633) eredetileg Rudolf főherceg, később császár-királynak (1576–1612) volt évtizedekig kandidálva arra az esetre, ha az a

²⁰ CSEKEY István: *A magyar trónöröklési jog*. Budapest, Athenaeum, 1917. 19–22.; LIKTOR Zoltán Attila: A trónbetöltés rendje a Magyar Királyságban a XVI–XVII. században az Oñate-egység (1617) tükrében. *Iustum Aequum Salutare*, XVI. évf., 2020/1. 163–192.

²¹ María Luisa ALVAREZ JUARRANZ: Visita de Maximiliano II y María de Austria, su esposa, a su abuela, doña Juana I de Castilla. In: María Isabel DEL VAL VALDIVISEO y Pascual MARTÍNEZ SOPENA (ed.): *Castilla y el mundo feudal*. Madrid, Junta de Castilla y León, Consejería de Cultura y Turismo: Universidad de Valladolid, 2009. 275–285.: korábban foglalkoztam már vele, ld. LIKTOR Zoltán Attila: A Habsburg-ház „osztrák” és „spanyol” ágának egysége a 16. század derekán. Miksa & Mária – egy főhercegi pár Spanyolország élén (1548–1551). *Pázmány Law Working Papers*, 2020/ (Kézirat, megjelenés alatt).

Házon belül akarna nősülni, de Rudolf addig húzta az időt, hogy Madridban nem győzték kivárni, és bár felmerült Ernő főherceg is mint lehetséges jelölt,²² végül úgy döntöttek, hogy az infánsnőt Albert főherceghez adják hozzá²³ (1599) amivel ugyancsak a bécsi rokonság öröklését biztosíthatta volna az uralkodó szemben az egyéb leszármazókkal. Az, hogy Izabellának egymás után három főherceg is kandidálva volt világosan mutatja ezt a szándékot. A 16. században egyébként az „osztrák ágból” többen (Miksa, Károly, Rudolf, Ernő, Albert és Vencel főhercegek) is töltöttek rövidebb-hosszabb időt a madridi udvarban, közülük Albert és Vencel főhercegek ott is maradtak, nem tértek vissza Bécsbe.

Ismert az irodalomban, hogy V. Károly és I. Ferdinánd között a császári korona sorsát illetően az 1540-es évek végén komoly nézeteltérés támadt,²⁴ amit végül egy politikai egyezség keretében sikerült rendezni.²⁵ Igaz, hogy azt később nem tartották be – például Fülöp infáns ígéretet tett benne arra, hogy elveszi feleségül Ferdinánd valamelyik leányát, e helyett Tudor Mária angol királynővel lépett frigyre –, ennek azonban a „spanyol örökség” vonatkozásában jogi relevanciája egyáltalán nem volt, hiszen az egyezség a császári koronára vonatkozott, és amint az Károly utolsó testamentumából (1554) kiderül, politikai következményei sem. A fiága kihalása esetére ugyanis – összhangban a kasztíliai királyság öröklésre vonatkozó törvényeivel – leányát, Máriát (Miksa főherceg feleségét) és mindkét nemű törvényes örököseit,²⁶ azok hiányában másik

²² RAINER i. m. 36. „en Abril de 1593 vino a Graz el embajador español ante la corte imperial [...] tambien se habló de que estaba en tratos con el archiduque Ernesto, gobernador del Austria Interior desde la muerte de Carlos II (1590), por razón de su posible matrimonio con la Infanta de España Isabel, estos últimos iban a ser conjuntamente gobernadores de los Países Bajos”.

²³ Werner THOMAS – Luc DUERLOO (ed.): *Albert & Isabella, 1598–1621*. Brepols, 1998.

²⁴ Alfred KOHLER: La elección de Fernando I como Rey de Romanos (1531), motivos y consecuencias. Granada (2000. május) *Congreso internacional Carlos V europeísmo y universalidad*, Vol. 3. 315–320.; Fridrich EDELMAYER: Carlos V y Fernando I. La quiebra de la monarquía universal. Madrid (2000. július 3–6.) *Congreso Internacional „Carlos V y la quiebra del humanismo político en Europa (1530–1558)”*, Vol. 1. Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 2001. 151–161.

²⁵ Az 1551. március 9. napján megkötött egyezség szövegét közli Vicente de CADENAS Y VICENT: *Carlos V Miscelánea de artículos publicados en la Revista Hidalguía*. Madrid, Ediciones Hidalguía, 2001. 317–320.

²⁶ Manuel FERNÁNDEZ ÁLVAREZ: *Corpus Documental de Carlos V*. Tomo IV. Salamanca, Universidad de Salamanca, 1979. [a továbbiakban: CDC.] 81. Testamento de Carlos V „Y en caso que del dicho Príncipe don Felipe, mi hijo, ni del dicho Infante don Carlos no quedare sucesión legítima, nombro por universal heredera y sucesora en todos los dichos mis Reynos, Estados, y Señoríos de todas partes a la serenísima Infante doña Maria, Reyna de Bohemia, nuestra hija; la cual mandamos que luego sea jurada y obedecida por reyna y señora según y cómo está dicho en la persona del serenísimo Príncipe, mi hijo, teniendo el respeto, acatamiento y reverencia que es devida a la católica Reyna mi Señora. Y después de los días de la dicha Infante reyna, nuestra hija, nombro a su hijo mayor varón legítimo y en defecto de varón a su

leányát, a sorban következő Johannát²⁷ (akkor már özvegy portugál királynét) és az ő mindkét nemű törvényes örököseit nevezi meg.²⁸ Harmadsorban testvérét, Ferdinánd római- és magyar királyt²⁹ és mindkét nemű törvényes leszármazóit kívánta biztosítani az utódlásban azzal a megkötéssel, hogy minden esetre csak egyvalaki („*siendo siempre un solo sucesor*”) örökölheti a koronákat.³⁰ Ez nem következett be, mert Fülöp infáns Károly örökébe lépett, de kétségbevonhatatlan, hogy az uralkodó elsősorban a bécsi rokonság öröklését részesítette volna előnyben a lehetséges más örökösökkel szemben.

Négy évtizeddel később II. Fülöp (1594) fiága kihalta esetére első helyen legidősebb leányának, Izabella Klára Eugénia infánsnőnek és mindkét nemű törvényes leszármazóinak biztosította volna a koronát.³¹ Ezzel az uralkodó (áttételesen ugyan, de elsősorban) a bécsi rokonság egy részének kívánta bizto-

hija mayor legítima, con prerrogativa del mayor al menor y del varón a la hembra y del nieto, hijo del primogénito al segundogénito, según desuso está declarado.”

²⁷ José MARTÍNEZ MILLÁN: „Familia Real y grupos políticos: La princesa doña Juana de Austria (1535–1573)”. In: José MARTÍNEZ MILLÁN (ed.): *La corte de Felipe II*. Madrid, Alianza Editorial, 1999. 73–105.

²⁸ CDC. i. m. 81. „Y quando acaeciese fallecer la dicha Infante-Reyna doña María, nuestra hija, sin sucesión legítima, en tal caso ordenamos y mandamos que suceda en todos los dichos nuestros Reynos, Estados y Señoríos la Serenísima Infante doña Juana princesa de Portugal, nuestra hija segunda, y después de ella su hijo mayor varón, y en defecto de varón, su hija mayor al menor y el nieto al segundogénito del ultimo rey o reyna que falleciere según desuso está dicho y repetido.”

²⁹ Alfredo ALVAR: *Socialización, vida privada y actividad pública de un Emperador del Renacimiento. Fernando I 1503–1564*. Madrid, Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales (SECC), 2004.

³⁰ CDC. i. m. 81. „Y en caso que la dicha Infante princesa doña Juana falleciese sin dexar descendientes legítimos en tal caso llamamos y hemos por llamado a la sucesión de los dichos nuestros Reynos, Estados y Señoríos universalmente al Serenísimo infante don Fernando, rey de Romanos y de Hungría, nuestro hermano, teniendo el acatamiento y reverencia que está dicha a la católica Reyna mi Señora madre. Y después de los días del dicho Serenísimo Rey mi hermano, a su hijo mayor varón, legítimo, y en defecto de varón a su hija mayor legítima, con las prerrogativas y declaraciones susodichas.”

³¹ Eduardo MENGIBAR: *Testamento y Codicilio del Rey don Felipe II*. Madrid, 1882. 19. „Y si lo que Dios no quiera ni permita sucediese faltar el dicho Príncipe Don Felipe mi hijo sin dexar hijos legítimos ni descendientes de ellos en la forma arriba declarada declaro y mando que en tal caso sea mi heredera y sucesora universal en todos los dichos mis Reynos y Estados según de suso van declaradas la Infanta Doña Isabel Clara Eugenia mi hija mayor legítima y sus descendientes legítimos precediendo el varón a la hembra y el mayor al menor y el nieto hijo del primogénito al segundogénito y como esta declarado en la persona y Institución del dicho Príncipe don Felipe mi hijo y con que si entonces la dicha Infanta doña Isabel mi hija acertase a estar fuera de Espana casada, o viuda con hijos, o sin ellos, haya de venir a residir en España para gobernar estos Reynos y teniendo hijos traerlos a lo menos a mayor y sucesor para que se crie aca y conozca a los que ha de gobernar para que a su tiempo los mande como Rey y Señor.”

sítani a trónt, és csak azok nemlétében másik leányának, Katalin infánsnőnek³² (1567–1597) savoyai hercegnőnek (az egyetlen gyermeke volt II. Fülöpnek, aki még életében unokákkal örvendeztette meg) és mindkétmű törvényes örököseinek.³³ Végül hűgának, Mária özvegy császárnénak és mindkétmű törvényes leszármazóinak³⁴ garantálja az öröklést azzal a megkötéssel, hogy csak egy személy örökölheti a koronát („*conforme a la disposición de las leyes de las partidas y otras de nuestros Reynos y quiero que sea siempre un solo y unico sucesor en los dichos Reynos y Señorios*”) akinek egyébként a végrendelet szerint katolikusnak kell lennie.³⁵ Csak zárójelben kell megjegyezni, hogy II. Fülöp egyébként politikai okokból³⁶ Németalföldet kiszakította a koronától és azt – a tartomány koronára történő visszaszállásának eseteit szigorú feltételek

³² José MARTINEZ MILLÁN: La Casa de Catalina Micaela y sus hijos. In: José MARTINEZ MILLÁN (ed.): *La monarquía de Felipe III*. Tomo I. Madrid, Fundación Mapfre, Instituto de Cultura, (2008) 1064–1071.

³³ MENGIBAR i. m. 20. „Y si sucediere que la dicha Infanta Doña Isabel al tiempo del caso referido sea fallecida de esta presente vida sin dexar sucesión legítima en tal caso Instituyo por mi heredera y sucesora universal en los dichos mis Reynos y Señorios y estados según de suso van declarados a la Infanta Doña Catalina mi hija legítima y a sus descendientes legítimos precediendo el varón a la hembra y el mayor al menor y el nieto hijo del primogénito al segundogénito según de suso está declarado y con en el venir a España sea obligada a hacer ella tambien sus hijos lo que queda declarado en la persona y Institución de la Infanta Doña Isabel mi hija mayor.”

³⁴ MENGIBAR i. m. 20. „Y sucediendo que las dichas Infantas Doña Isabel y Doña Catalina al tiempo del caso referido fuesen fallecidas de esta presente vida sin dexar sucesión legítima, nombro por mi sucesora y universal heredera en todos mis Reynos Señorios y estados de todas partes a la Emperatriz Doña María Reyna de Hungría y Bohemia mi muy cara y muy amada hermana y después de sus días a su hijo mayor varón y a sus descendientes y en su defecto al hijo varón segundo y a sus descendientes legítimos y en defecto del al hijo mayor varón que quedare al tiempo del fallecimiento de la dicha Emperatriz mi hermana y mando que el hijo descendiente de la Emperatriz mi hermana que conforme a estos llamamientos hubiere de suceder en los dichos mis Reynos estados y Señorios venga tambien luego a residir en España y a saber y entender las buenas costumbres de estos Reynos y conocer a los que ha de gobernar y los mande como su Rey y Señor y resida y este en ellos de continuo.”

³⁵ MENGIBAR i. m. 21. „ordeno y mando que ninguna de las personas a quien se estienden y comunican y tocan los llamamientos a la sucesion de los dichos Reynos estados y Señorios pueda suceder en ellos ni en parte de ellos sino fuese católico y hijo obediente de la Sancta Sede Apostólica Romana.”

³⁶ Werner THOMAS: Los Archiduques Alberto e Isabel Clara Eugenio y el proceso de recuperación dinástica en los Países Bajos Meridionales (1598–1633). In: Antonio de Béthencourt Massieu (ed.): *Coloquio Internacional „Canarias y el Atlántico, 1580–1648”*. Cabildo Insular de Gran Canaria, 2001. 287–308.

kikötésével – Albertnek és Izabellának adományozta,³⁷ amelynek áttételesen a magyar trónöröklési jogra is hatása lehetett.³⁸

3. Azonos stratégia, változó taktika Madrid házasságpolitikájában a 17. században

3.1. Anna és Mária Anna infánsnők, III. Fülöp végrendelete

A 16. század végi trónváltozással új külpolitikai irányzat kerekedett felül a madridi vezetésben, amely a *Pax Hispanica* (1598–1621) fogalom alatt vonult be a történetírásba,³⁹ és ennek középpontjában a koronától elszakadt holland tartományok elszigetelése állott. Ennek a politikának a kulcsa viszont Párizs volt. A Lerma herceg nevéhez fűződő külpolitikai koncepció egyértelműen a franciákkal való békés viszony kialakítására, és a bécsi rokonságtól való eltávolodásra épült.⁴⁰ Ezt a folyamatot csak a Lerma herceg bukásával egybeeső harmincéves háború kirobbanása fordította vissza. A 17. században – a korabeli nemzetközi politikai körülményekkel szoros összefüggésben, más és más okból, de – az „elsőszülött” infánsnőket a francia uralkodókhoz adták hozzá. Így a bécsi rokonság ekkor csak a „másodszülött” infánsnők kezét nyerte el, azonban az uralkodók azt a feltételt támasztották a francia frigyhez, hogy az elsőszülött

³⁷ Az adományt és feltételeit ld. Marqueses DE PIDAL Y DE MIRAFLORES – Migiel SALVA: *Colección de documentos inéditos para la historia de España*. XLII. Madrid, 1865. 219–228.

³⁸ Ennek magyar szempontból is jelentősége van, mert a koronától elidegenített részek visszatérésének, valamint a „*feloszthatatlanul és elválaszthatatlanul*” („*inenagenable e impartible*”) való együtt birtoklás és egyetemes öröklés elvének kimondása III. Fülöp spanyol uralkodó testamentumából II. Ferdinánd császár-király végrendeletébe, onnan pedig a magyar jogba (1723) is átkerült, ezzel már korábban foglalkoztam, ld. LIKTOR Zoltán Attila: Albert és Izabella – egy főhercegi pár Németalföldön (1598–1621). Egy spanyol adomány és a Pragmatica Sanctio összefüggései. *Pázmány Law Working Papers*, 2020/3. 1–12.

³⁹ Bernardo José GARCIA: *La Pax Hispanica. Política exterior del Duque de Lerma*. Leuven, 1996.

⁴⁰ GARCIA i. m. 88. „A lo largo del reinado, se fue enfriando y limitando la necesaria y tradicional correspondencia que debía existir entre ambas ramas de la Casa de Austria, en función de sus respectivos intereses, hasta que el fracaso de la política de amistad con Francia y la explosiva crisis centroeuropea iniciada con la Revuelta de Bohemia en 1618 propiciaron una nueva y interesada alianza dinástica. Durante su valimiento, Lerma siempre procuró evitar que la Monarquía asumiese mayores compromisos con los gobernantes de la rama austríaca en el Imperio, esforzándose por controlar el influjo de la propia reina Margarita y de otros representantes.”

infánsnők mondjanak le a koronára való minden jogukról.⁴¹ Az utolsó Habsburg uralkodónak (II. Károly) nem voltak leszármazói, örökségéért a Bourbonok és a bécsi Hasburgok hosszú háborút vívtak egymással.

III. Fülöp legidősebb leánya Anna infánsnő⁴² (1601–1666) XIII. Lajos francia királlyal (1610–1643) kötött házasságot (1612) és a szerződésbe bele is foglalták, hogy az infánsnő lemond – saját és mindkét nemű örökösei nevében is – minden, a spanyol koronára vonatkozó öröklési jogáról és igényéről.⁴³ Ezt a lemondást ő maga még a házasságkötés (1615) előtt megtette,⁴⁴ az öröklésből való kizárást pedig végrendeletében (1621) az apja is megerősítette.⁴⁵ Az uralkodó a fiága kihalása esetére a később Ferdinánd főhercegnek (császár-király 1637–1657) kandidált, és hozzá is adott (1629), kisebbik leánya, Mária Anna infánsnő, a későbbi császárné – és törvényes, mindkét nemű leszármazóinak – öröklését helyezte kilátásba,⁴⁶ amellyel ugyancsak a testvérág örökösödése következett volna a trónon.

⁴¹ Azért használom idézőjelben az első- és másodszületett kifejezéseket, mert IV. Fülöp leányai esetében az „elsőszületett” Mária Terézia infánsnő valójában a nyolcadik, a „másodszületett” Margit Terézia infánsnő pedig a tizenegyedik gyermeke volt az uralkodónak.

⁴² Jean-François DUBOST: Ana de Austria, reina de Francia: panorama y balance político de su reinado (1615–1666). In: Chantal Grell (ed.): *Ana de Austria infanta de España y reina de Francia*. Madrid, Centro de Estudios Europa Hispánica, 2009. 41–110.

⁴³ *CDTDP*. i. m. (1740) 72. „que la Serenísima Infanta doña Ana, y los hijos que tuviere varones, y hembras, y los descendientes dellos y dellas, asi, primogénitos, como segundo, tercero, y quartogénitos, y de, allí adelante en qualquier grado que se hallen para siempre jamas no puedan suceder, ni sucedan en los Reynos, Estados, y Señorios de su Magestad Catolica, comprehendidos debaxo de los titulos referidos al principio desta capitulacion, ni en ninguno de todos los demas Reynos, Estados, y Señorios, Prouincias, Islas adjacentes, feudos, Guardianias, y fronteras que su Magestad Catolica al presente tiene y posee, y le pertenece, o pueda pertenecer, asi dentro de España, como fuera della, y adelante su Magestad Catolica, y sus sucesores tuieren, y poseyeren y les perteneciere, ni en todos los comprehendidos, incluso, y agregados a ellos.”

⁴⁴ Renuncia de la Infanta Infanta Doña Ana de la sucesión de la Corona de España *CDTDP*. (1740) i. m. 169–183. „que yo y los hijos, y descendientes que Dios nos diere, de este matrimonio, seamos, y quedemos inhabiles, e incapazes, y absolutamente excluidos del derecho y esperanza de suceder en alguno de los Reynos, Estados, y Señorios de que se compone esta Corona y Monarquía de España.”

⁴⁵ Testamento de Felipe III. Dado en Madrid 30 de marzo de 1621. *CDTDP*. (1740) i. m. 428–456. art. 38 „que la Serenísima Infanta Doña Ana, y los hijos que tuviere varones, y hembras, y los descendientes de ellos, y de ellas, así primogénitos, y segundo, tercero y quartogénitos, y de allí delante, en qualquier grado que se hallen, para siempre jamás no puedan suceder, ni sucedan en los Reynos, Estados, y Señorios.”

⁴⁶ *CDTDP*. (1740) i. m. „la Infanta Doña María, la qual declaro y mando que acabadas las personas, y descendientes de los dichos Príncipe Don Felipe, y Infantes Don Carlos, y Don Fernando, y sus descendencia, suceda en mis Reynos, y Señorios y toda su descendencia legitima y no legitimada.”

Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a leendő frigyét Madrid ahhoz kötötte, hogy Ferdinánd főherceg koronáztassék magyar királlyá, amelynek a magyar belpolitikára is hatása volt, mivel a rendek ezt csak akkor voltak hajlandóak teljesíteni, ha az udvar belegeyedik az éppen megüresedett nádori szék betöltésébe. Így került a nádori méltóságra 1625-ben galánthai Esterházy Miklós,⁴⁷ Ferdinánd pedig a későbbi házassági szerződésben már mint Magyarország apostoli királya („*Ferdinando Rey Apostolico de Ungría*”) szerepelt. A Mária Anna infánsnőnek⁴⁸ (1606–1646) Ferdinánd főherceggel kötött házassági szerződésében (1628) is belefoglaltatott, hogy abban az esetben, ha a francia királlyal való házasságból Anna gyermektelenül özvegységben maradna, akkor Mária Annát megelőzően visszaszáll Anna infánsnő joga a trónöröklésre.⁴⁹ Ezzel a kizárással egyértelműen a bécsi rokonság örökösödését és a dinasztia egységének fenntartását kívánta biztosítani a király. Meg kell jegyezni, hogy bár szóba került korábban, hogy az angol trónörökshöz adnák hozzá Mária Anna infánsnőt, arra politikai, vallási és dinasztikus okok miatt nem került sor González Cuerva megállapítása szerint.⁵⁰

3.2. Menyegzők a francia hegemonia árnyékában, IV. Fülöp testamentuma

Talán nem túlzás, de míg a *Pax Hispanica* alatt Madrid egyértelműen alakítója, a 17. század második felében egyre inkább elszenvedője a spanyol-francia kapcsolatoknak. A harmincéves háborút (1618–1648), amely a Habsburgok részéről a dinasztia európai hegemoniájának megtartását, ellenségei (különösen

⁴⁷ HILLER István: Magyar nádorválasztás és európai politika. Az 1625. évi soproni országgyűlés nemzetközi diplomáciai vonatkozásai. *Soproni Szemle*, 43. évf. 1989/1. 56–65.

⁴⁸ FÉLIX LABRADOR ARROYO: La organización de la casa y el séquito de la reina de Hungría en su Jornada al Imperio en 1629–1630. In: JOSÉ MARTÍNEZ MILLÁN – RUBÉN GONZÁLEZ CUERVA (ed.): *La Dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio*. Vol. 2. Madrid, Polifemo, 2011. 801–836.

⁴⁹ Reynado de Felipe IV. Parte II. Casamiento de la Infanta Doña María Ana con el archiduque Fernando de Austria (1628) *CDTDP*. (1745) i. m. 89–105. art. 12 „salvo pero el derecho que la compete, y está reservado en la dicha hereditaria sucesión, y herencia en dos casos exceptuados en los dichos pactos dotales celebrados entre los susodichos Serenísimo Rey, y Reyna de Francia es a saber: el uno en caso que la dicha Serenísima Reyna de Francia alcanzando de días al dicho Rey Cristianísimo su marido, siendo viuda, y no habiendo quedado hijos.”

⁵⁰ GONZÁLEZ CUERVA (2018) i. m. 92–93. „el emperador Fernando II (1619–1637) era el único aliado seguro para la Monarquía hispana en Centroeuropa”, „María Ana estaba muy unida a su tía abuela la infanta Margarita de la Cruz, monja en las Descalzas Reales de Madrid, la cual abogaba enérgicamente por una alternativa austriaca al candidato inglés”.

a franciák) részéről viszont annak megtörését célozta, a Habsburgok elveszítették. Ennek következtében a Bécs és Madrid közötti évszázados összeköttetés ugyan valamelyest meglazult,⁵¹ azonban a század második felében sikerült újra összehangolni, amely egész a század végéig kitartott.⁵² A franciák és a spanyolok között tovább folyt a háború,⁵³ amelynek eredményeként a Bourbonok véget vetettek a spanyol dominancia korszakának⁵⁴ és egyre inkább átvették a domináns/meghatározó szerepet Európában.⁵⁵ Ennek egyik bizonyítéka, hogy a franciák a pireneusi békében (1659) már arra is rákényszerítették IV. Fülöp királyt, hogy legidősebb leányát, Mária Terézia infánsnőt (1638–1683) hozzáadja XIV. Lajoshoz (1643–1715).⁵⁶ A menyegzőre sor is került, azonban az infánsnő még a frigyre lépést (1660) megelőzően lemondott – a saját és e házasságból való mindkét nemű utódai nevében – a koronára való minden jogáról és igé-

⁵¹ Luis TERCERO CASADO: „*Infelix Austria: Relaciones entre Madrid y Viena desde la Paz de Westfalia hasta la Paz de los Pirineos (1648–1659)*”. Tesis Doctoral. Vienna, 2017. A surlódások ellenére az özvegyiségben maradt (1646) IV. Fülöp a már eljegyzett (1647) Mária Anna főhercegnőt végül mégis (1649) feleségül vette, ld. Luis TERCERO CASADO: La jornada de la reina Mariana de Austria a España. Divergencias políticas y tensión protocolar en el seno de la Casa de Austria (1648–1649). *Hispania, Revista española de historia*, Vol 71., n. 239. (2011) 639–664.

⁵² Enrique SOLANO CAMÓN: Una nueva aproximación en torno a las relaciones políticas entre la corte madrileña y Viena en el último cuarto del siglo XVII. In: MARTÍNEZ MILLÁN–GONZÁLEZ CUERVA (ed., Vol. 2.) i. m. 1045–1074.

⁵³ Lourdes AMIGO VÁZQUEZ: Un nuevo escenario de la guerra con Francia. La intervención española en la Fronda (1648–1653). *Studia historica. Historia moderna*, Vol. 41. 2019/1. 153–188.

⁵⁴ Jonathan I. ISRAEL: España y Europa. Desde el Tratado de Münster a la Paz de los Pirineos, 1648–1659. *Pedralbes*, Vol. 29. (2009) 271–337.

⁵⁵ Alberto MARCOS MARTÍN – Lourdes AMIGO VÁZQUEZ: Presentación. Europa y la Monarquía Hispánica ante el cambio de hegemonía (1635–1659). *Studia historica. Historia moderna*, Vol. 41. 2019/1. 7–28.

⁵⁶ Reynado de Phelipe IV. Parte VII. *CDTDP*. (1751) i. m. 114–324. art. 33 „Y para que esta Paz, y Union, Confederacion, y buena correspondencia, sea (como se desea) tanto más firme, durable, e indisoluble, los dichos dos principales Ministros el Cardenal Duque, y el Marqués Conde Duque, en virtud del Poder especial, que han tenido para este efecto de los dos Señores Reyes, han acordado, y asentado en su nombre el Matrimonio del Rey Christianísimo con la Serenísima Infanta Doña María Teresa, Hija primogénita del Rey Catholico; y este mismo día, fecha de las presentes, han hecho, y firmado un Tratado particular, al qual se remiten, tocante a las condiciones reciprocas del dicho Matrimonio, y al tiempo de su celebracion; el qual Tratado Separado, y Capitulacion Matrimonial tienen la misma fuerza y virtud que el presente Tratado como que es la principal y más digna parte de el como tambien la mayor y mas preciosa prenda de la seguridad de su duración.”

nyéről,⁵⁷ fenntartva viszont azt arra az esetre, ha a francia királlyal kötendő házasságából gyermektelenül özvegységben maradna.⁵⁸

Ezt megelőzően Mária Terézia infánsnő mint „elsőszülött” lány eredetileg Ferdinánd főhercegnek/magyar királynak (†1654) volt kandidálva, azonban a frigyre végül nem került sor. Bécs Ferdinánd főherceg halála után immár a Lipót főherceggel való kézfogó ügyében folytatott sikertelen tárgyalásokat Madriddal.⁵⁹ A portugál kérdés is napirenden volt, Madrid húzni akarta az időt, és nem elkötelezni magát egyik irányban sem, amint azt Tercero Casado is megállapította.⁶⁰ A császár leánykérési kudarcát követően még Lipót Vilmos főherceg németalföldi kormányzó (†1662) tett kísérletet az infánsnő kezének elnyerésére, sikertelenül.⁶¹ Bécs azonban arra számított, hogy mégis sikerül nyélbe ütni a frigyét a „két ág” között, és nem utolsó sorban arra építve, hogy ha a „spanyol fiág” kihal akkor a leányági leszármazáson keresztül egyesíteni lehetne a spanyol örökséget a császári koronával.⁶² Labrador Arroyo írja, hogy Bécsben igen rossz néven vették a kudarcot és megcsalatra érezték magukat a

⁵⁷ Renuncia de la Infanta Doña María Teresa *CDTDP*. (1751) i. m. 385–400. „que yo y los hijos, y descendientes que Dios nos diere, de este matrimonio, seamos, y quedemos inhabiles, e incapazes, y absolutamente excluidos del derecho y esperanza de suceder en alguno de los Reynos, Estados, y Señorios de que se compone esta Corona y Monarquía de España”.

⁵⁸ *CDTDP*. (1751) i. m. 394. „pero juntamente se declara expresamente, que si (lo que Dios no quiera, ni permita) acaeciére enviudar la Serenísima Infanta sin hijos de este matrimonio, que en tal caso quede libre de la exclusión que queda dicha, y capáz de los derechos de poder suceder en todo lo que le pueda pertenecer en dos casos; el uno, si quedando viuda de este matrimonio, y sin hijos, se viniese a España, el otro se casase con voluntad del Rey Católico su Padre, y del Príncipe de las Españas, su hermano, en los quales ha de quedar capáz, y hábil para poder heredar y suceder.”

⁵⁹ Rocío MARTÍNEZ LÓPEZ: «La infanta se ha de casar con quien facilite la paz o disponga los medios para la guerra». Las negociaciones para la realización del matrimonio entre la infanta María Teresa y Leopoldo I (1654–1657). *Revista de Historia Moderna*, Vol. 33. (2015) 79–99.

⁶⁰ TERCERO CASADO (2011) i. m. 647. „Rafael Valladares nos ha desvelado la existencia de una propuesta por parte de Lisboa – si bien jamás aceptada por Madrid – para casar a María Teresa y al heredero de los Braganza y dirigida a unir nuevamente ambas coronas de forma conciliadora con el fin de finalizar el contencioso vigente en Portugal. Este hecho, que dio pie a habladurías y rumores difundidos por media Europa, pudo ser uno de los motivos principales para mantener a la infanta libre de compromiso. De lo que al menos no cabía duda, era de que el joven archiduque ya no era bienvenido en España.”

⁶¹ TERCERO CASADO (2011) i. m. 660. „llegadas a Bruselas las noticias del fracaso de su sobrino, Leopoldo envió a su secretario – en otoño del mismo año – a Madrid con intenciones de sondear el terreno en torno a su candidatura como esposo de la infanta española, si bien con poco éxito.”

⁶² TERCERO CASADO (2011) i. m. 647. „desde la corte cesárea no se descartaba que el matrimonio de Felipe IV no diese el fruto esperado, por lo que, de obtener el archiduque la mano de su prima la infanta, las coronas y territorios de la Monarquía Hispánica revertirían hacia una «única» Casa de Austria en su persona, resucitando de este modo el imperio de Carlos V.”

francia kézfogó miatt.⁶³ Fülöp király ezt követően nem sokkal másik leányát, Margit Terézia infánsnőt (1651–1673) mégiscsak I. Lipót császár-királyal (1657–1705) jegyezte el (1663), akinek öröklési jogát, szemben idősebb leányával, biztosította a fiága kihalásának esetére.⁶⁴ Madrid a frigyben a franciákkal szembeni támaszát,⁶⁵ Bécs pedig Labrador Arroyo szerint a spanyol örökség megszerzésének eselyét látta meg. Éppen úgy, mint egy generációval korábban,⁶⁶ ezért Bécs a császári párt pozícióit kívánta erősíteni a madridi udvarban.⁶⁷ IV. Fülöp testamentumában (1665) szinte ugyanaz ismétlődik meg, mint ami elődjének végakaratóban szerepelt. Az uralkodó fiága kihalása esetére fenntartja kisebbik leánya, (Margit Terézia infánsnő) és annak minden törvényes leszármazójának⁶⁸ – ez esetben a Lipót császárral kötendő házasságból való főhercegek, főhercegnők – öröklését. Azok nemlétében testvére, Mária Anna (néhai

⁶³ Félix LABRADOR ARROYO: La organización de la Casa de Margarita Teresa de Austria para su jornada al Imperio (1666). In: José Martínez Millán – Maria Paula Marçal Lourenço (ed.): *Las relaciones discretas entre las Monarquías Hispana y Portuguesa. Las Casas de las Reinas (siglos XV–XIX)*. Madrid, Polifemo, 2009. 1221., 1221–1266. „Los primeros contactos para poder celebrar un enlace entre las dos ramas de la Casa de Austria, que apaciguase los ánimos entre ellas, deterioradas tras la firma del Tratado de Westfalia y del enlace entre María Teresa y el monarca francés – colofón a la paz de los Pirineos sellada entre ambas potencias en 1659 – comenzaron en el verano de dicho año y las negociaciones, desde un primer momento, no resultaron nada fáciles. La corte del emperador Leopoldo I se sentía engañada por Madrid.”

⁶⁴ Casamiento de la Infanta Doña Margarita Teresa con el Emperador Leopoldo *CDTDP*. (1751) i. m. 620–625. „en caso de fallecer (lo que Dios no permita) S. M. Católica, y sus descendientes, quedará a la dicha, y a sus herederos libre su derecho, y demanda, conforme al orden de sucesión”.

⁶⁵ Rocío MARTÍNEZ LOPEZ: *El Imperio y Baviera frente a la sucesión de Carlos II. Relaciones diplomáticas con la Monarquía de España (1665–1699)*. Tesis Doctoral. 2018. 66. „Felipe IV consideraba el matrimonio de su hija con el emperador como un seguro, pues tenía las fuerzas necesarias para proteger sus derechos contra las amenazas de Francia si la situación lo requería.”

⁶⁶ LABRADOR ARROYO (2009) i. m. 1223. „en estas capitulaciones se mantenían los derechos hereditarios de la infanta en igualdad de condiciones a los de María, cuando ésta se casó con Fernando III, abriéndose, en este sentido, la posibilidad a una candidatura austriaca tras la muerte del último Habsburgo de Madrid”.

⁶⁷ LABRADOR ARROYO (2009) i. m. 1222. „sin duda, para Leopoldo y para un determinado grupo de poder en la corte de Viena, con este enlace se incrementaban sus posibilidades de reforzar su derecho a una hipotética sucesión hispana, reforzando además el poder del partido austriaco en la corte madrileña”.

⁶⁸ Testamento de Felipe IV (1665) *CDTDP*. (1751) i. m. 689., 678–718. „Si (lo que Dios no permita) faltare el Príncipe, como está dicho, sin dexar hijos, ni descendientes varones, o hembras legítimos, y de legítimo matrimonio, o dandome Dios más Hijos varones de este o de otro matrimonio, murieren sin dexar hijos, ni descendientes, como queda dicho instituyo, en falta de ellos, por mi universal Heredera en todos los dichos mis Reynos, Estados, y Señorios a la Infanta Doña Margarita, mi hija, y de la Reyna Doña Mariana, mi muy cara, y amada Muger, y a sus Hijos, y Hijas y a los descendientes varones y hembras legítimos, y de legítimo matrimonio nacidos, que Dios le diere.”

császárné törvényes örököseit, azaz Lipót császárt és testvéreit – ez konkrétan a feleségét, Mária Anna spanyol királynét jelentette, aki Mária Anna császárné legidősebb leánygyermekke volt – valamint azok mindkét nemű örököseit (akik ez esetben ugyancsak Károly infáns és Margit Terézia infánsnő és törvényes leszármazóik lennének) jelöli meg.⁶⁹ E kikötéssel tehát a király kétségtelenül a bécsi testvérág öröklését kívánta garantálni a spanyol trónon. E mellett fenntartja idősebb leánya, Mária Terézia infánsnő és ennek minden, XIV. Lajossal kötött házasságából való törvényes leszármazójának trónöröklésből történt kizárását azzal a záradékkal, hogyha e házasságból Mária Terézia infánsnő gyermektelen özvegyiségben maradna, akkor visszazáll a joga a trónöröklésre, úgy hogy ha másodszor is férjhez menne ne francia herceggel lépjen frigyre.⁷⁰ Fülöp király halála után „spanyol fiág” kihalásának reális veszélye miatt Madridban folyamatosan francia beavatkozástól tartottak, ennek komolyságát bizonyítja, hogy Mária Anna özvegy királyné, gyámkormányzó (1665–1675) az államtanács legelső ülésén az infánsnő házasságának ügyében hozott intézkedést, amivel Martinez Lopez szerint elsősorban a francia fenyegetéssel szemben keresett szövetséget.⁷¹ Az, hogy végül a fiág kihalását (1700) követően mégsem a bécsi Habsburgok léptek a spanyol trónra, hanem a Bourbonok, hosszú folyamat következménye volt. Ebben közrejátszott az özvegy spanyol királyné Habsburg Mária Anna halálát (†1696) követően a „francia párt” látványos térnyerése a madridi udvarban,⁷² aminek már csak utolsó felvonása volt a Margit Terézia infánsnő utolsó leszármazottjának, József Ferdinánd bajor hercegnek, a kiszemelt trónörökösnek, 1699-ben bekövetkezett halála. Az utolsó spanyol Habsburg király utolsó végrendeletében (1700) a – nővérétől, Mária Terézia infánsnőtől

⁶⁹ *CDTDP*. (1751) i. m. 690. „Y en falta de los dichos mis Hijos varones, y hembras, que llamo de este o de otro matrimonio y que Yo contraxere, declaro que la sucesión de todos los dichos mis Reynos, Estados, y Señoríos ha de pertenecer, y pertenece a los Hijos, y Descendientes legítimos, varones, y hembras, de la Infanta Emperatriz María, mi muy cara y muy amada Hermana.”

⁷⁰ *CDTDP*. (1751) i. m. 695–6. „pero declaro, que en caso que (lo que Dios no permita) el matrimonio entre la dicha Infanta Doña María Teresa, mi hija se disolviera, quedando ella viuda, y sin hijos y volviendose a España [...] quiero que no le obste la exclusión, y Renunciación, y queden capaces ella, y los hijos, y descendientes del segundo matrimonio (como no sea en Francia) para poder suceder en los dichos Reynos y Estados.”

⁷¹ MARTÍNEZ LOPEZ i. m. 66. „de esta manera ratificando el matrimonio de su hija Mariana de Austria esperaba asegurar la protección del emperador para los derechos de Margarita, y su alianza en contra de Francia para salvaguardar la integridad territorial de la Monarquía ante los conflictos que se avecinaban”.

⁷² José Antonio LÓPEZ ANGUITA: Madrid y Viena ante la sucesión de Carlos II. Mariana de Neoburgo, los condes de Harrach y la crisis del partido alemán en la corte española (1696–1700) In: MARTÍNEZ MILLÁN–GONZÁLEZ CUERVA (ed., Vol. 2.) i. m. 1111–1156.

leszármazó – francia Bourbon hercegeket nevezte meg örököseinek, Habsburg Károly főherceget csak kisegítő jelleggel.

4. Összegzés

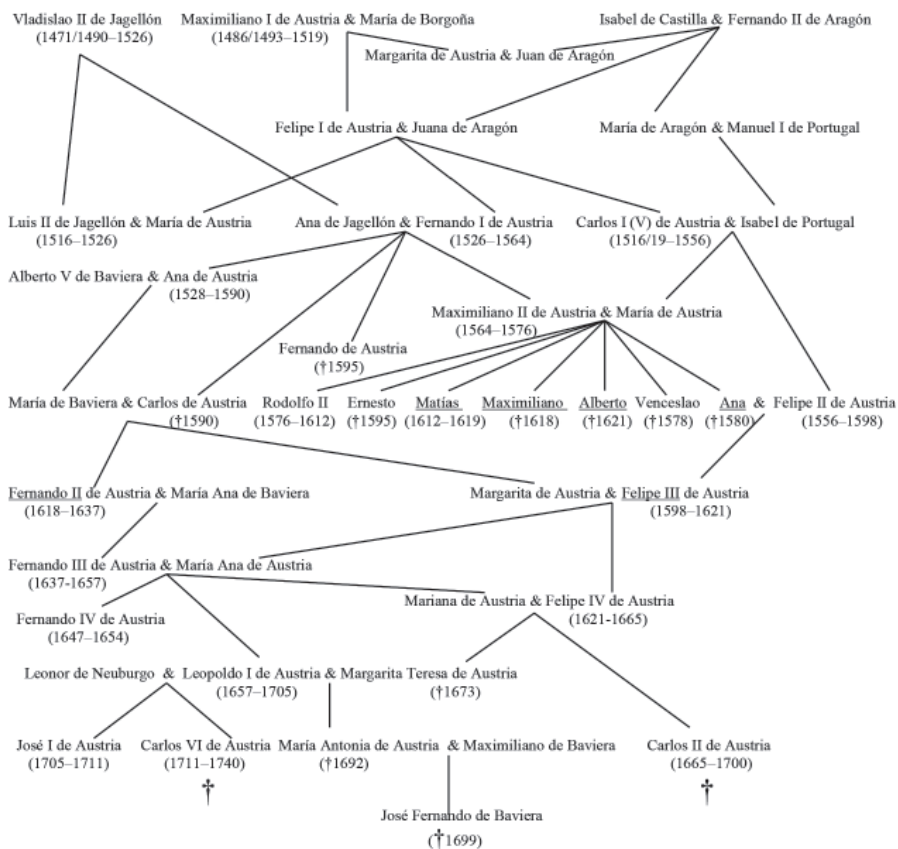
A spanyol trónöröklési rend illetve az uralkodók – öröklési rendhez igazított – házasságpolitikája, valamint a testamentumaik szövegének ismeretében arra a következtetésre jutottam tehát, hogy a Habsburg-ház, jogi-politikai látószögből inkább volt egységes/összetartozó, mint megosztott. Ez a házasságpolitika a kezdetektől egészen a 17. század második feléig kitartott, amint azt KOLLER is megállapította „este vínculo estaba llamado a consolidar la unidad dinástica de la casa de Austria, así como a inaugurar una serie de matrimonios entre miembros de las dos ramas de los Habsburgo”,⁷³ de a politikai összeköttetés erősítése mellett öröklési szempontok is legalább olyan fontos szerepet játszottak benne. A „spanyol ágban” az infánsoktól 1516 és 1700 között 36 gyermek született, míg a főhercegektől 1521 és 1705 között 96, ami jóval több, mint a „spanyol” kétszerese.⁷⁴ Ha az infánsok és a főhercegek számát vetjük össze a trónváltások idején még inkább szembeűnő a különbség. Károly lemondásakor (1556) kettő, II. Fülöp (†1598) után egy, III. Fülöp (†1621) után három, IV. Fülöp (†1665) után egy infáns maradt az élők sorában. Míg Ferdinánd királyunk (†1564) esetében kilenc, Miksánál (†1576) nyolc, Rudolfnál (†1612) kilenc, Mátyásnál (†1619) hét, II. Ferdinánd (†1637) és III. Ferdinánd (†1657) után is hat-hat főherceg jöhetett volna számításba az utódlásnál. És ezek csak a fiúk. Mindebből arra lehet következtetni, hogy a spanyol uralkodók testamentumában, a nemzedékről nemzedékre, részleteiben tárgyalt nőági öröklés szoros összefüggésben áll a fenti adatsorral. A családban fenntartott közeli rokonság, a főhercegek és infánsnők, valamint az infánsok és főhercegnők között 1548 és 1666 között kötött hét frigy valamint a (spanyol) Habsburg uralkodók végrendelete tükrében az osztrák és spanyol jelzőket – még ha technikailag indokolhatóak is – a valóságban nyugodtan záró- vagy idézőjelbe lehet(ne) tenni. Egy Habsburg-ház, két birodalom...

⁷³ Alexander KOLLER: El facción española y los nuncios en la corte de Maximiliano II y de Rodolfo II. María de Austria y la confesionalización católica del Imperio. In: José MARTÍNEZ MILLÁN–GONZALEZ CUERVA (ed., Vol. 1.) i. m. 114., 109–124.

⁷⁴ A vonatkozó adatokat ld. SÁRA János: *A Habsburgok és Magyarország*. Budapest, Athenaeum 2000 Kiadó, 2001. 695–700. Ehhez kapcsolódnak még az osztrák ágban lévő mellékágak is!

Melléklet

Habsburg (részleges!) családfa 16–17. század (saját szerkesztés)

– ABSTRACT –

Six Marriages Four Testaments

The Unity between the „Austrian” and „Spanish” Branches of the House of Habsburg during the 16th and 17th Centuries

Although in the historiography international it is a common statement that the House of Habsburg divided in two branches in the 16th century, in the last two decades we could read more and more about the close cooperation in the diplomacy, policy and common defense between Madrid and Vienna. The unity of the dynasty during the 16th and 17th centuries is much more evident from the juridical aspect. The correlation between the order of succession of the Spanish Monarchy the policy of marriage of the spanish Habsburgs, the contracts of marriages and the last wills of the spanish monarchs (Carlos V, Felipe II, Felipe III, Felipe IV) in favor of the archdukes in case of the extinction of their male line give us enough evidence about that unity. Upon these facts we can note a dynasty much more united than divided.